

De Zwartkopmeeuw in Zuid-Kennemerland, voorkomen in de periode 1963-1993

Fred Cottaar

Inleiding

Naar aanleiding van de recente toename van het aantal waarnemingen van Zwartkopmeeuwen (*Larus melanocephalus*) en de ontwikkeling van het aantal broedparen in de Delta (Meininger & Bekhuis, 1990), zijn de waarnemingen in Zuid-Kennemerland op een rijtje gezet. Ook in onze regio worden de laatste jaren steeds meer Zwartkopmeeuwen gemeld. Een voorzichtige toename in Zuid-Kennemerland werd reeds in Vogels van de strandvlakte en de Zuidpier van IJmuiden (Geelhoed et al., 1989) gemeld. In dit artikel wordt een kort overzicht gegeven van de situatie in Nederland. Daarna volgt een overzicht van vroegere broedgevallen in Zuid-Kennemerland en wordt onder andere aan de hand van de waarnemingen uit het waarnemingenarchief van de Vogelwerkgroep geprobeerd een overzicht te geven van de huidige stand van zaken in Zuid-Kennemerland.

Ontwikkeling in Nederland

Sinds 1959 is de Zwartkopmeeuw broedvogel in Nederland. Toen werden de eerste zuivere broedgevallen gemeld van de Scheelhoek (ZH) en uit Ossendrecht (NB) (Meininger & Bekhuis, 1990). Hiervoor waren al enkele gemengde paren waargenomen. Vooral de Kokmeeuw is dan uitverkorene. Er wordt echter pas sinds 1970 jaarlijks in Nederland gebroed, gevolgd door een langzame toename. Behoudens een korte opleving in het aantal broedparen rond 1982-1983 begint de soort vanaf 1985-1986 toe te nemen tot een bestand van 89-94 broedparen in 1990 (Meininger & Bekhuis, 1990). Het bolwerk in Nederland is op dit moment de Zeeuwse Delta. Deze vogels kunnen afkomstig zijn uit het Zwarte Zeegebied, alwaar het aantal broedparen spectaculair toegenomen is. Dit wordt geïllustreerd door de melding van twee geringde Zwartkopmeeuwen in 1975 in Den Helder en Den Haag. Deze waren geringd bij de Zwarte Zee in de omgeving van De Krim (Tekke, 1976). Ook de vondst van een Zwartkopmeeuw met een Italiaanse ring bij de Oosterschelde duidt op herkomst uit Zuidoost-Europa. Door de toename van het aantal broedparen in deze gebieden, worden nieuwe gebieden gekoloniseerd. In verschillende landen, ook in Nederland, worden Zwartkopmeeuwen gekleurdingd om onder andere de verspreiding te volgen

(Meininger, 1991; Raevel & Duponcheel, 1993). Tot nu toe is er, ondanks de regelmatige waarnemingen van Zwartkopmeeuwen op het strand, pas één gekleurringd exemplaar in de regio gemeld. Deze was geringd als pullus op de Slikken van de Heen in Zeeland. Vooral nog komen de meeste terugmeldingen van in de Delta gekleurringde exemplaren uit de Delta zelf en uit noordwest-Frankrijk (Meininger, 1991). Het lijkt er dus op dat de verspreiding naar het noorden langzaam gaat.

Broedgevallen in Zuid-Kennemerland

Tot en met 1994 zijn er twee broedgevallen bekend in Zuid-Kennemerland. Het eerste vond plaats in de Kennemerduinen in 1964 toen een paar met twee pulli werd waargenomen (Akkerman & Niessen, 1966) en het tweede in 1976 in de Amsterdamse Waterleidingduinen toen een nest met twee eieren werd gevonden (Vader, 1980). Vermeldenswaard zijn nog twee broedgevallen net buiten onze regio, in het Westelijk Havengebied bij Amsterdam in 1983 (Meininger & Bekhuis, 1990).

Buiten deze broedgevallen werden nog een aantal maal baltsende exemplaren in de broedtijd waargenomen. Bewijzen voor broeden zijn niet vastgesteld. Op 18 juni 1967 werd een baltsend adult paar gezien op het Vogelmeer in de Kennemerduinen; op 17 mei 1974 werd een exemplaar gezien in de Amsterdamse Waterleidingduinen; op 10 mei 1975 werd nogmaals in de Amsterdamse Waterleidingduinen een subadult gezien en op 26 maart 1982 werd op het Vogelmeer in de Kennemerduinen weer een adult gezien. Tijdens al deze waarnemingen is baltsgedrag met Kokmeeuwen waargenomen.

Vermeldenswaard zijn ook enkele vroege waarnemingen van juveniele Zwartkopmeeuwen. In 1982 werden vanaf 22 augustus twee juveniele vogels gemeld rond de Zuidpier van IJmuiden; op 6 juni 1984 werd een juveniel opgemerkt op het strand bij IJmuiden en vanaf 22 juli 1994 werd een juveniel gemeld in de Haringhaven van IJmuiden.

Voorkomen in Zuid-Kennemerland

Om achter alle waarnemingen van Zwartkopmeeuwen te komen werden De Fitis (o.a. veldwaarnemingen en verslagen van het Vogel- en Spartelmeer in de Kennemerduinen) en de verslagen van de Amsterdamse Waterleidingduinen uitgepluisd. Gelukkig stond hiervan al een gedeelte in het waarnemingenarchief 'AVES' van de Vogelwerkgroep; dit scheelde tijdrovend nazoekwerk. Tevens stelde Steve Geelhoed aanvullende waarnemingen beschikbaar over langs de zeetrectelpost bij de Reddingsbrigade te Bloemendaal aan Zee vliegende Zwartkopmeeuwen. Erik Maassen be-

schikte over aanvullende waarnemingen bij IJmuiden en Hans Groot ontsloot de waarnemingen die bij SOVON gemeld waren in het kader van het BSP-niet broedvogels (vanaf 1989). Van deze laatste informatiebron zijn de waarnemingen niet in tabel 1 verwerkt. Het BSP-niet broedvogels van SOVON gaf zo veel waarnemingen van personen buiten onze regio die een keer de Zuidpier bij IJmuiden bezochten, dat daardoor een scheef beeld zou ontstaan (99 % van de waarnemingen had daarop betrekking). Opvallend was wel dat er door deze groep waarnemers veel meer winterwaarnemingen zijn gedaan. In tabel 1 zijn dus alleen de waarnemingen uit het waarnemingenarchief, met enkele kleine aanvullingen, verwerkt.

Bij het gepresenteerde aantal waarnemingen moet worden opgemerkt dat dit zeker niet het aantal Zwartkopmeeuwen weergeeft dat in Zuid-Kennemerland verblijft. Meerdere waarnemers hebben waarschijnlijk dezelfde Zwartkopmeeuw gemeld en Zwartkopmeeuwen kunnen natuurlijk ook langere tijd op dezelfde waarnemingsplaats aanwezig blijven (bijv. bij de Zuidpier van IJmuiden).

Verder moet worden opgemerkt dat juveniele Zwartkopmeeuwen te verwarren zijn met juveniele Stormmeeuwen, zodat exemplaren over het hoofd gezien kunnen zijn (Jansen & Remeeus, 1978).

Tabel 1. Frequentieverdeling van groepsgrootte (1, 2, 3 of 4 exemplaren) en totaal aantal waarnemingen (totaal) van Zwartkopmeeuwen in Zuid-Kennemerland per jaar in de periode 1963-1993.

Jaar	1	2	3	4	totaal	Jaar	1	2	3	4	totaal
1963	1	-	-	-	1	1979	-	-	-	-	0
1964	1	3	-	1	5	1980	-	2	-	-	2
1965	1	2	-	-	3	1981	1	2	-	-	3
1966	4	-	1	-	5	1982	9	5	-	-	14
1967	5	7	-	-	12	1983	6	-	-	-	6
1968	5	2	2	-	9	1984	9	1	-	-	10
1969	-	1	-	-	1	1985	8	-	-	-	8
1970	2	1	-	-	3	1986	8	1	-	-	9
1971	-	-	-	-	0	1987	23	2	1	-	26
1972	1	-	-	-	1	1988	28	4	-	-	32
1973	3	1	-	-	4	1989	6	5	-	-	11
1974	6	1	-	-	7	1990	6	-	-	-	6
1975	2	1	-	-	3	1991	2	5	1	-	8
1976	1	1	2	-	4	1992	15	3	1	-	19
1977	1	3	1	-	5	1993	13	2	-	-	15
1978	2	1	-	-	3						

In totaal zijn maar liefst 375 meldingen van Zwartkopmeeuwen verzameld, betreffende 476 exemplaren. Hiervan werden er 139 in het kader van SOVON's BSP-niet broedvogels verzameld (161 exemplaren). Alle verzamelde waarnemingen hebben betrekking op de periode 1963-1993. Het eerste exemplaar (een adult) werd gezien in 1963 op het Vogelmeer in de Kennemerduinen. Opvallend is dat er geen enkele waarneming is van meer dan vier exemplaren; de enige waarneming van vier exemplaren is die van het paar met twee jongen op het Vogelmeer in de Kennemerduinen in 1964. Buiten deze waarneming zijn er nooit meer dan drie exemplaren tegelijkertijd gezien. De waarnemingen van drie exemplaren komen verspreid over de periode 1963-1993 voor, zodat men niet kan zeggen dat bij een stijging van het aantal waarnemingen ook het aantal exemplaren per waarneming omhoog is gegaan.

Uit het overzicht van het aantal waarnemingen per jaar (zie tabel 1) blijkt duidelijk dat er drie periodes zijn met hogere aantallen waarnemingen. Na de eerste waarneming in 1963 werd in 1966 een voorlopig hoogtepunt gehaald met 12 waarnemingen; hierna volgde weer een aantal mindere jaren. Daarna volgde weer een, zij het kleinere, opleving in de jaren 1973-1978. Vanaf 1982 is de Zwartkopmeeuw een regelmatig voorkomende soort en dit blijft zo, al moet worden gezegd dat de jaren 1987 en 1988 er in positieve zin uitspringen. De waarnemingen van Zwartkopmeeuwen zijn voor elk jaar uit de onderzoeksperiode ook gerangschikt per maand. Deze resultaten zijn gepresenteerd in bijlage 1.

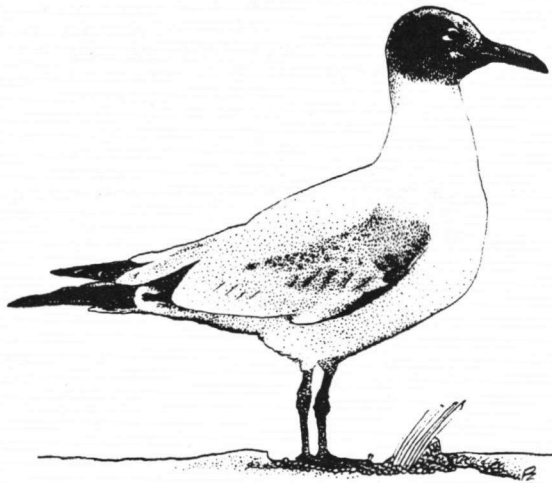
De meeste Zwartkopmeeuwen werden gemeld van het Vogelmeer in de Kennemerduinen, de Amsterdamse Waterleidingduinen (beide vooral in de zestiger en zeventiger jaren; zie ook Jansen & Remeus, 1978), het strand bij IJmuiden (vanaf de zeventiger jaren) en van de zeetrekelpost bij Bloemendaal aan Zee (vanaf 1984). Er zijn maar enkele waarnemingen uit het binnenland: op 17 maart 1976 een exemplaar in 2e winterkleed nabij De Zilk; op 22 maart 1992 een adult in de Gruiterspolder nabij Spaarndam; op 19 april 1993 een exemplaar in 2e zomerkleed in de Hekslootpolder (tussen Haarlem en Spaarndam); op 6 augustus 1993 een adult exemplaar in het Kinheimstadion te Haarlem en op 6 september 1993 een adult in de Veerpolder ten oosten van Haarlem.

In tabel 2 worden de leeftijden gepresenteerd die door de waarnemers zijn opgegeven. Duidelijk is dat niet van elke Zwartkopmeeuw de leeftijd is opgegeven, dit was namelijk alleen maar het geval bij 196 van de 315 exemplaren. Opmerkelijk is ook dat vooral vanaf 1982 pas allerlei kleden worden opgegeven en dat er voor die tijd hooguit een enkele keer een on-

volwassen exemplaar werd gezien. Dit fenomeen is vermoedelijk te wijten aan de grotere kennis van de waarnemers omtrent kleden van Zwartkopmeeuwen. Ook zullen, bij een toename van het aantal broedparen in Nederland, meer onvolwassen vogels in Nederland rondzwerfen.

Tabel 2. Overzicht van de gemelde kleden van Zwartkopmeeuwen waargenomen in Zuid-Kennemerland in de periode 1963-1993.

Jaar	juv.	1eZK	1eWK	2eZK	2eWK	onv.	ad.	totaal
1963	-	-	-	-	-	-	1	1
1964	4	-	-	-	-	-	4	8
1965	-	-	-	-	-	-	1	1
1966	-	-	-	-	-	-	-	0
1967	-	-	-	-	-	-	4	4
1968	-	-	-	-	-	-	-	0
1969	-	-	-	-	-	-	-	0
1970	-	-	-	-	-	-	3	3
1971	-	-	-	-	-	-	-	0
1972	-	-	-	-	-	-	1	1
1973	-	-	-	-	-	-	4	4
1974	-	-	-	-	-	-	2	2
1975	-	-	-	-	-	1	3	4
1976	-	-	-	-	1	-	2	3
1977	-	-	-	-	-	-	6	6
1978	-	-	-	-	-	-	4	4
1979	-	-	-	-	-	-	-	0
1980	-	-	-	-	-	-	2	2
1981	-	-	-	-	-	-	3	3
1982	11	1	1	-	-	-	5	18
1983	2	1	1	-	-	-	1	5
1984	1	-	-	3	2	-	3	9
1985	-	-	1	1	2	1	3	8
1986	2	1	1	-	-	-	4	8
1987	-	-	2	-	8	1	4	15
1988	1	1	-	4	2	-	10	18
1989	-	-	-	-	-	-	14	14
1990	-	-	-	2	-	-	1	3
1991	-	-	-	1	-	-	12	13
1992	-	-	-	-	3	1	19	23
1993	-	-	-	1	-	-	15	16

De hier weergegeven Zwartkopmeeuw is in eerste zomer-kleed. Verreweg de meeste in de regio waargenomen Zwartkopmeeuwen zijn adulte vogels. Tekening: Roy Slaterus.

Toekomst

Duidelijk is dat de Zwartkopmeeuw ook in onze regio steeds meer wordt waargenomen. Als de Zwartkopmeeuw niet zal gaan broeden in Zuid-Kennemerland zullen toch regelmatig exemplaren in de groepen meeuwen op het strand van IJmuiden opduiken. Dit door de vooralsnog toenemende aantallen in Nederland, die op hun zwerftochten ongetwijfeld de stranden van Zuid-Kennemerland zullen aandoen.

Broedgevallen van Zwartkopmeeuwen in Zuid-Kennemerland zullen niet onmogelijk zijn. Zwartkopmeeuwen vestigen zich vaak in kokmeeuwkolonies en in mindere mate in stormmeeuwkolonies. In Zuid-Kennemerland broeden geen Kokmeeuwen meer (laatste kolonie in 1964 en 1976) en stormmeeuwkolonies zijn erg dun gezaaid. De enige kolonie waar een vestiging van Zwartkopmeeuwen mogelijk zou zijn, is op het sluizencomplex van IJmuiden alwaar een tiental paren Stormmeeuwen broeden. Dat dit inderdaad niet geheel onmogelijk hoeft te zijn, blijkt uit de waarneming op 21 april 1984 toen een exemplaar in 2e zomerkleed luidroe-

pend boven deze kleine stormmeeuwkolonie werd waargenomen en op 2 juli 1985 toen een adulte vogel in zomerkleed in deze kolonie aanwezig was (med. Erik Maassen). De Stormmeeuwen broeden hier in een kolonie Zilver- en Kleine Mantelmeeuwen. Deze kolonie op de grond broedende meeuwen staat echter zwaar onder druk van predatoren. Een alternatief zou het broeden op daken zijn. Dit wordt echter in Zuid-Kennemerland tot nu toe alleen maar veel gedaan door Zilver- en Kleine Mantelmeeuwen, en van Zwartkopmeeuwen is nog niet bekend of ze tussen deze soorten broedend. Ook is het op daken broeden van Zwartkopmeeuwen nog niet eerder gemeld.

Literatuur

- Akkerman, W.J. & F. Niessen, 1966. De vogels van Zuid-Kennemerland. Het Vogeljaar 14: 22-82.
- Jansen, F.H. & A. Remeus, 1978. Naar een definitieve vestiging van de Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* in Nederland? *Limosa* 51: 88-106.
- Geelhoed, S., F. Hieselaar, E. van Huijssteeden & J. Stuart, 1989. Vogels van de strandvlakte en de Zuidpier van IJmuiden. 1978-1986. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland. Haarlem.
- Meininger, P.L., 1991. Eerste resultaten van het kleurringen van Zwartkopmeeuwen in Nederland. *Limosa* 64: 173.
- Meininger, P.L. & J.F. Bekhuis, 1990. De Zwartkopmeeuw (*Larus melanocephalus*) als broedvogel in Nederland en Europa. *Limosa* 63: 121-134.
- Raevel, R. & C. Duponcheel, 1993. First results of colour-ringing non-breeding Mediterranean Gulls *Larus melanocephalus* in NW France. *Sula* 7 (4): 145-148.
- Tekke, M.J., 1976. Geringde Zwartkopmeeuwen *Larus melanocephalus* uit het Zwarte Zeegebied teruggemeld in Nederland. *Limosa* 49: 217.
- Vader, H., 1980. Ornithologische onderzoeken in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Jaarverslag 1975 en 1976. Vogelwerkgroep Haarlem. Haarlem.

Fred Cottaar, Marsstraat 1, 2024 GA Haarlem

Bijlage 1. Aantal waarnemingen van Zwartkopmeeuwen in Zuid-Kennemerland per maand in de periode 1963-1993.

Jaar	j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d
1963	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
1964	-	-	1	2	-	1	2	-	-	-	-	-
1965	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-
1966	-	-	-	3	-	-	2	-	-	-	-	-
1967	-	-	1	6	-	2	3	-	-	-	-	-
1968	-	-	5	3	-	1	-	-	-	-	-	-
1969	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
1970	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-
1971	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1972	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
1973	-	-	1	2	-	-	1	-	-	-	-	-
1974	-	-	1	3	4	1	-	-	-	-	-	-
1975	-	-	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-
1976	-	-	1	1	-	3	-	-	-	-	-	-
1977	-	-	2	2	-	1	-	-	-	-	-	-
1978	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-
1979	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1980	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
1981	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-
1982	1	-	1	-	1	2	1	2	6	-	-	-
1983	-	-	1	1	1	-	-	-	3	-	-	-
1984	1	-	-	5	1	1	-	-	-	2	-	-
1985	-	-	-	-	1	-	3	2	1	1	1	-
1986	-	-	-	-	1	-	1	1	1	2	2	1
1987	5	1	-	1	-	-	3	1	1	2	7	5
1988	3	1	1	4	1	1	3	-	7	2	5	4
1989	1	-	-	4	1	-	1	3	-	-	1	1
1990	1	1	2	2	1	-	-	1	-	-	-	-
1991	-	-	-	3	-	-	2	-	-	-	-	-
1992	-	1	1	2	1	-	2	1	-	3	3	1
1993	-	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	-